

*Anna Iwańczuk-Kaliska**

BANKI KOMERCYJNE W POLSCE WOBEC ZMIAN NA RYNKU USŁUG PŁATNICZYCH

Streszczenie. Banki komercyjne stają obecnie przed jednym z największych wyzwań dotyczących prowadzenia działalności w obszarze detalicznych rozliczeń pieniężnych. Zmiany na rynku płatności spowodowały, że podmioty te muszą na nowo określić swoje miejsce w procesach realizacji usług płatniczych w skali krajowej i międzynarodowej. Nie ulega bowiem wątpliwości, że z jednej strony banki świadomie opierają świadczenie usług płatniczych na czynnościach realizowanych przez podmioty trzecie w ramach outsourcingu, z drugiej – stają w obliczu rosnącej konkurencji ze strony niebankowych instytucji płatniczych.

Celem niniejszego artykułu jest ocena działań banków komercyjnych w Polsce w obliczu zmian zachodzących na rynku usług płatniczych. Podjęto w nim próbę weryfikacji hipotezy, iż skuteczność tych działań wymaga zaangażowania całego sektora bankowego. Artykuł został podzielony na kilka części. W pierwszej odniesiono się do roli banków komercyjnych w detalicznych rozliczeniach pieniężnych. Uwzględniono również znaczenie tego obszaru w działalności banków, między innymi w kontekście osiągniętych przychodów. W drugiej części skoncentrowano uwagę na pozabankowym rynku usług płatniczych i zachodzących na nim zmianach świadczących o jego rozwoju. Część trzecia obejmuje krótką analizę realnych zagrożeń dla banków w realizacji funkcji rozliczeniowych. W części czwartej odniesiono się do przykładów działań banków komercyjnych w Polsce, które są odpowiedzią na zmiany w pośrednictwie w płatnościach i funkcjonowaniu rynku usług płatniczych.

Rozważania zawarte w artykule prowadzą do wniosku, iż zachowanie przez banki funkcjonujące w Polsce kluczowej roli w płatnościach, w kontekście podejmowanych przez nie działań, będzie trudne w obszarze detalicznych usług płatniczych. W świetle procesów globalizacyjnych skuteczność działań wymaga zaangażowania i współpracy sektora bankowego nie tylko w skali krajowej, ale również ponadnarodowej.

Słowa kluczowe: banki, usługi płatnicze, rozliczenia pieniężne.

1. WSTĘP

Banki są we współczesnych systemach gospodarczych głównymi pośrednikami w rozliczeniach pieniężnych. Jednak ich dominująca pozycja w mechanizmach płatności detalicznych jest w coraz większym stopniu osłabiana przez dostawców usług płatniczych niebędących bankami, działających zarówno w skali krajowej, jak i globalnej. Rosnąca rola podmiotów niebankowych wy-

* Uniwersytet Ekonomiczny w Poznaniu, Wydział Ekonomii, Katedra Pieniądza i Bankowości, anna.iwanczuk@ue.poznan.pl

ka również z tego, że świadczą one usługi dla banków na różnych etapach płatności w ramach outsourcingu (Bradford i in. 2009: 19; Sullivan i Wang 2007: 85). Taka sytuacja wpływa na zwiększenie poziomu innowacyjności i konkurencji na rynku, ułatwia dostęp do usług płatniczych i zmienia profil ryzyka uczestników rynku (*Nonbanks...* 2007). Może również powodować trudności w oddzieleniu działalności banków od działalności innych instytucji¹ (Solarz 2010: 20). Takie okoliczności mają także znaczenie dla banków centralnych jako podmiotów zaangażowanych w rozliczenia międzybankowe i odpowiedzialnych za stabilność krajowego systemu płatniczego. Ponadto rodzą wiele implikacji dla banków jako pośredników w płatnościach. W obliczu zmian, które zachodzą na rynku usług płatniczych, ważne jest zatem poszukiwanie odpowiedzi na pytanie, czy banki funkcjonujące w Polsce zachowają swoją kluczową rolę w płatnościach w perspektywie kilku, kilkunastu lat.

Celem niniejszego artykułu jest ocena działań banków komercyjnych w Polsce w obliczu zmian zachodzących na rynku usług płatniczych. Podjęto w nim próbę weryfikacji hipotezy, iż skuteczność tych działań wymaga zaangażowania całego sektora bankowego. Artykuł został podzielony na kilka części. W pierwszej odniesiono się do roli banków komercyjnych w detalicznych rozliczeniach pieniężnych. Uwzględniono również znaczenie tego obszaru w działalności banków, między innymi w kontekście osiągniętych przychodów. W drugiej części skoncentrowano uwagę na pozabankowym rynku usług płatniczych i zachodzących na nim zmianach świadczących o jego rozwoju. Część trzecia obejmuje krótką analizę realnych zagrożeń dla banków w realizacji funkcji rozliczeniowych. W części czwartej odniesiono się do przykładów działań banków komercyjnych w Polsce, które są odpowiedzią na zmiany w pośrednictwie w płatnościach i funkcjonowaniu rynku usług płatniczych.

2. BANKI KOMERCYJNE JAKO POŚREDNICY W ROZLICZENIACH PIENIĘŻNYCH

Banki od momentu ich powstania odgrywają kluczową rolę w rozliczeniach pieniężnych. Według J. McAndrewsa i W. Roberdsa (1999: 32) pośrednictwo w płatnościach zawsze stanowiło kluczowy obszar działalności banków, a ich pozycja w pośrednictwie finansowym była nierozzerwalnie związana z rolą w transferze pieniądza w gospodarce. W opinii S. Millarda (2006: 3) rozwój banków w przeszłości wynikał z rosnącego zapotrzebowania na usługi płatnicze. Współczesny świat znacznie różni się od tego, w jakim powstawały i rozwijały

¹ Ważne jest w tym wypadku oddzielenie świadczenia usług odbiorcom końcowym od czynności związanych z przetwarzaniem transakcji realizowanych z udziałem firm działających poza sektorem bankowym.

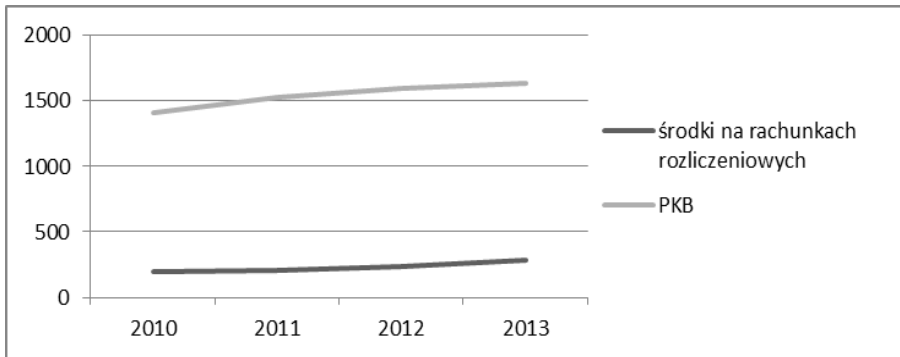
się początkowo instytucje bankowe. Obecnie banki funkcjonują w ramach systemów bankowych, w których na pierwszym szczeblu organizacji znajdują się banki centralne. Zobowiązania banków stanowią podstawowy środek płatniczy w rozliczeniach między podmiotami gospodarczymi. Ten fakt wyróżnia banki komercyjne spośród innych instytucji pośrednictwa finansowego (Lacker 2005: 10)². Również wymogi regulacyjne i prawne w stosunku do banków wydają się być ściśle powiązane z ich rolą w transferze pieniądza będącego prawnym środkiem płatniczym (Lacker i Weinberg 2003: 383). We współczesnych gospodarstwach rynkowych systemy płatnicze zostały zbudowane wokół branży bankowej. System bankowy tworzy podstawową infrastrukturę dla płatności bezgotówkowych, umożliwiając transfer pieniądza bezgotówkowego.

Usługi płatnicze stanowią znaczną część przychodów operacyjnych banków. Boston Consulting Group (BCG 2014: 5) szacuje, że działalność w obszarze płatności daje około 25% przychodów banków detalicznych i uznaje ją za najbardziej atrakcyjny element działalności bankowej pod względem generowania dochodów, stopy wzrostu i potrzeb kapitałowych. Usługi płatnicze są również uważane za trzon działalności bankowej, ponieważ są związane z pozostałymi obszarami biznesowymi, takimi jak: udzielanie kredytów i przyjmowanie depozytów. J. Hasan, H. Schmiedel i L. Song (2009: 8) słusznie twierdzą, że świadczenie usług płatniczych pozwala ponadto bankom na tworzenie długoterminowych relacji z klientami, zarówno indywidualnymi, jak i korporacyjnymi.

Banki dominują w wielu obszarach pośrednictwa w płatnościach, w których ich pozycja nie wydaje się zagrożona. Zaliczyć do nich można emisję pieniądza bezgotówkowego jako powszechnie akceptowanego środka płatniczego oraz wydawanie instrumentów płatniczych. Pieniądz banków komercyjnych jest akceptowany niemalże we wszystkich transakcjach gospodarczych. Jego znaczenie potwierdza udział wartości środków pieniężnych na rachunkach rozliczeniowych w bankach w produkcie krajowym brutto. W latach 2010–2013 kształtował się on w Polsce na poziomie 15–18%, bez zauważalnej tendencji spadkowej. Wzrost wartości pieniądza bezgotówkowego towarzyszący wzrostowi PKB (Wykres 1) można wytłumaczyć rosnącą skalą obrotu bezgotówkowego³.

² Podkreślają to również G. Gorton i A. Winton (2002: 21), którzy analizują rolę banków jako dostawców płynności. Banki, z tej perspektywy, są zatem instytucjami wyspecjalizowanymi w umożliwianiu przepływu informacji płatniczych, a przede wszystkim transferu środków pieniężnych.

³ Obrót bezgotówkowy w Polsce w analizowanych latach znacznie odbiegał w dół od średniej dla pozostałych państw Unii Europejskiej. Następowo jednak stopniowo zwiększanie jego udziału w obrocie pieniężnym na skutek działań podjętych przez NBP oraz sektor bankowy w związku z realizacją strategii rozwoju obrotu bezgotówkowego w Polsce.

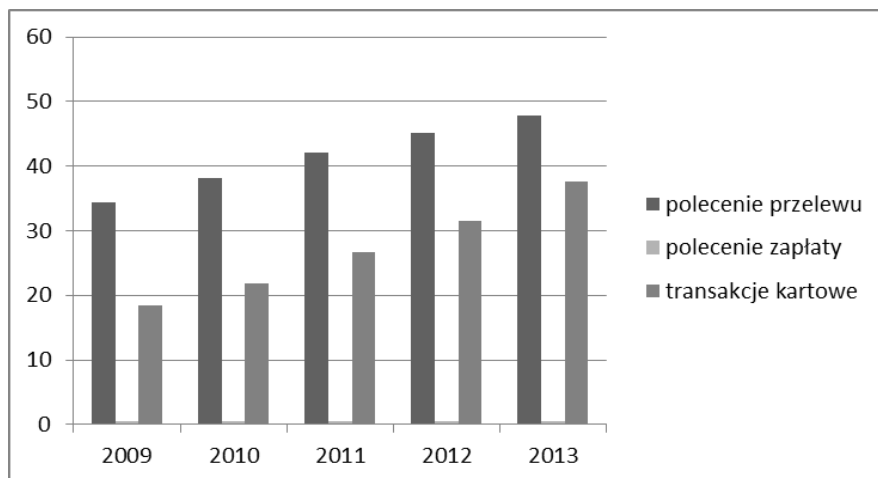

Wykres 1. PKB i wartość środków na rachunkach rozliczeniowych w bankach w Polsce (w mld zł)

Źródło: opracowanie własne na podstawie bazy danych Europejskiego Banku Centralnego.

Wzrost zastosowania bankowych instrumentów płatniczych (Wykres 2) można interpretować jako umacniającą się pozycję banków w roli dostawców usług płatniczych i pośredników w transferze pieniądza. Jest to jednak wniosek nieuzasadniony, gdyż dane statystyczne nie pokazują zmian w mechanizmach wykorzystywanych do przetwarzania i realizacji płatności inicjowanych przez posiadaczy rachunków bankowych w ramach korzystania z usług innych pośredników. Zmiany te są efektem powszechnego dostępu do sieci telekomunikacyjnych, popularyzacji elektronicznych form instrumentów płatniczych przetwarzanych automatycznie przez wszystkie strony transakcji, w tym klientów. Ponadto ze względu na stosowanie zaawansowanych technologii, wzrost złożoności przetwarzania oraz wprowadzanie nowych modeli biznesowych (charakteryzujących się współdziałaniem wielu podmiotów, systemów i baz danych) banki w coraz większym stopniu opierają swoją działalność na specjalistycznych podmiotach⁴. J.C. Rochet (2007: 7) wskazuje, że wśród banków istnieje coraz większa tendencja do specjalizacji w obszarze „sprzedaży”, podczas gdy przetwarzanie płatności jest realizowane przez wyspecjalizowane podmioty zewnętrzne. Podmioty te są zaangażowane w wiele czynności realizowanych na każdym etapie procesu płatności (Bradford, Davies i Weiner 2003: 3; Kokkola 2010: 20). Taka sytuacja ma miejsce również w Polsce, gdzie niektóre banki korzystają z usług firm zewnętrznych w obsłudze płatności (BCG 2014: 13). Udział podmiotów niebankowych w czynnościach wykonywanych na różnych etapach procesu płatności jest więc efektem świadomej akceptacji takiego stanu rzeczy przez banki, które odnoszą korzyści z outsourcingu.

⁴ Jest to również wynikiem rozbicia łańcucha wartości dotyczącego płatności na kilka faz (Harasim 2013b: 180).

Wykres 2. Przeciętna liczba płatności zainicjowanych przez mieszkańca Polski

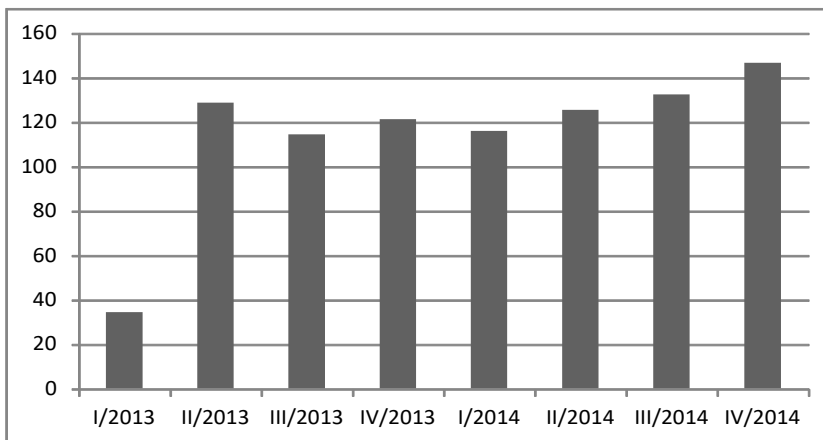
Źródło: opracowanie własne na podstawie bazy danych Europejskiego Banku Centralnego.

Infrastruktura umożliwiająca przetwarzanie płatności detalicznych obejmuje różne systemy płatności. Niektóre z nich zostały stworzone przez banki w ramach współpracy promowanej przez bank centralny. Ich przykładami są systemy ELIXIR, których operatorem jest Krajowa Izba Rozliczeniowa. Systemy te są zatem sterowane przez sektor bankowy i wykorzystywane do przetwarzania płatności międzybankowych wynikających z realizacji zleceń płatniczych klientów. Ograniczenia dostępu do systemów ELIXIR, Euro ELIXIR i Express ELIXIR stanowią barierę dla podmiotów niebankowych. Jednakże tego rodzaju rozwiązania nie mają monopolu na rozliczanie bezgotówkowych płatności elektronicznych. Na polskim rynku funkcjonują schematy płatności bezgotówkowych utworzone przez poszczególne banki (np. IKO, PeoPay), a także podmioty niebankowe (np. SkyCash, mPay). Warto jednak zauważyć, że bez względu na mechanizmy wykorzystywane do przesyłania informacji płatniczej i przetwarzania płatności transfer środków pieniężnych odbywa się w oparciu o infrastrukturę bankową (rachunki bankowe, bankowe karty płatnicze).

Nie bez znaczenia dla pozycji banków na rynku usług płatniczych jest ich dostęp do systemu płatności wysokokwotowych – SORBNET2, który jest obsługiwany przez Narodowy Bank Polski. System ten zapewnia wysokie standardy bezpieczeństwa i sprawności ze względu na szczególną rolę banku centralnego jako operatora w powiązaniu z jego gotowością do wsparcia uczestników w zarządzaniu płynnością. Ponadto udostępnia mechanizm płatności natychmiastowych w przypadku wysokokwotowych zleceń płatniczych klientów banków.

3. POZABANKOWY RYNEK USŁUG PŁATNICZYCH W POLSCE

Jeszcze kilka lat temu rynek usług płatniczych w Polsce był utożsamiany wyłącznie z rynkiem usług bankowych. Sytuacja uległa zmianie po wprowadzeniu ustawy o usługach płatniczych, która usankcjonowała działalność pozabankowych instytucji świadczących usługi płatnicze, stwarzając jednocześnie formalne warunki ich rozwoju⁵. Ponadto nowe regulacje spowodowały zatarcie granicy między bankami a parabankami w tym obszarze (Szpringer i Szpringer 2015: 16). Liczba niebankowych instytucji płatniczych oraz biur usług płatniczych systematycznie rośnie i pod koniec 2014 roku wynosiła odpowiednio 28 i 1356. Instytucje te wypełniają na rynku niszę w obszarze obsługi obrotu gotówkowego (biura usług płatniczych) lub wykonują czynności związane z rozliczaniem transakcji dokonanych instrumentami płatniczymi udostępnianymi przez banki (instytucje płatnicze). Wzrost liczby instytucji świadczących usługi płatnicze w Polsce nie może zostać uznany za istotny czynnik zagrażający pozycji banków komercyjnych. Większe znaczenie ma w tym wypadku liczba i wartość transakcji realizowanych przez instytucje płatnicze⁶ (Wykresy 3 i 4). Wielkości te są co prawda niewielkie w porównaniu z danymi bankowymi, ale wykazują tendencję rosnącą.

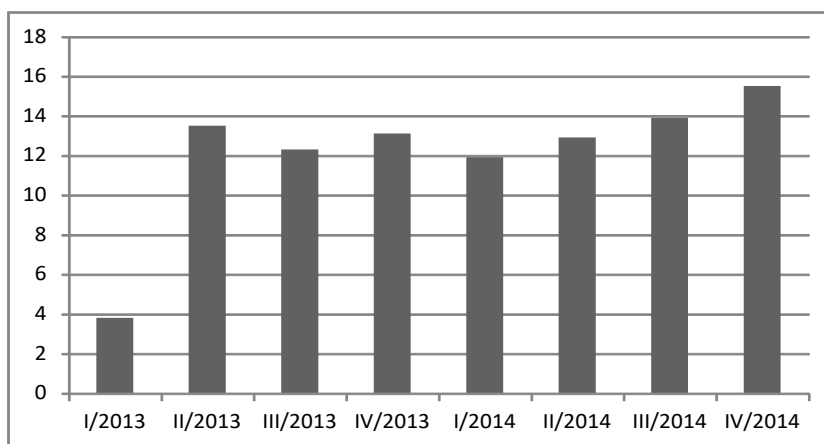

Wykres 3. Liczba transakcji instytucji płatniczych w Polsce w mln

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Komisji Nadzoru Finansowego.

⁵ Zmiany strukturalne na rynku usług płatniczych zostały szczegółowo opisane przez J. Hara-sim (2013a: 91–106).

⁶ Dane dotyczące biur usług płatniczych zostaną pominięte ze względu na fakt, że zakres ich działalności ogranicza się do przekazów pieniężnych, których realizacją banki komercyjne nie są zainteresowane, co potwierdziły w swoich strategiach nakierowanych na ograniczenie obsługi obrotu gotówkowego.

Wykres 4. Wartość transakcji instytucji płatniczych w Polsce w mld zł

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Komisji Nadzoru Finansowego.

Warto również zaznaczyć, że niektóre dane dotyczące rynku usług płatniczych w Polsce nie są rejestrowane. Dotyczy to płatności realizowanych z wykorzystaniem kart podarunkowych wydawanych przez sieci handlowe, walut wirtualnych, takich jak Bitcoin, przedpłaconych kart telefonicznych oraz z udziałem globalnych pośredników w płatnościach (np. PayPal, Google Checkout i Amazon Płatności). Brak kompletnych danych statystycznych dotyczących całego rynku płatności uniemożliwia jego kompleksową analizę, a także utrudnia podejmowanie decyzji strategicznych przez banki.

4. REALNE ZAGROŻENIA DLA BANKÓW W REALIZACJI FUNKCJI ROZLICZENIOWYCH W POLSCE

Uwzględniając obecną sytuację na rynku usług płatniczych, jak również perspektywy rozwoju instrumentów płatniczych i infrastruktury, można zidentyfikować kilka zagrożeń dla banków jako instytucji realizujących funkcje rozliczeniowe w polskiej gospodarce. Jednym z czynników wyznaczających kierunek i tempo rozwoju rynku usług płatniczych jest tradycja w stosowaniu instrumentów płatniczych. Z tego względu niektóre innowacyjne metody płatności nie zostały powszechnie zaakceptowane. Dodatkowy wpływ na to mógł mieć brak wystarczających bodźców do zmiany zachowania (Chakravorti i Jankowski 2005: 1). Jednak sytuacja w tym obszarze zmienia się w Polsce wraz ze wzrostem akceptacji nowoczesnych rozwiązań i rosnącej przestrzeni gospodarczej, w której funkcjonują poszczególne podmioty gospodarcze. W kontekście zagrożeń

dla banków można rozpatrywać potencjalny rozwój pieniądza elektronicznego emitowanego przez podmioty inne niż instytucje kredytowe. Spowoduje on ograniczenie udziału banków w rynku usług płatniczych, a także może stworzyć przeszkodę w świadczeniu innych usług bankowych będących ważnym źródłem dochodów.

Banki posiadają pewne specyficzne cechy, które dają im przewagę wśród dostawców usług płatniczych. Ze względu na sprawowany nad nimi nadzór, gwarancje depozytów i możliwości uzyskania finansowania z banku centralnego są uznawane za instytucje zaufania publicznego. Warto jednak zwrócić uwagę, że taki status powoli zdobywają również instytucje niebankowe, które są obejmowane publicznym nadzorem.

Duży udział banków w rynku usług płatniczych pozwala im wykorzystać efekty skali. W połączeniu z ich bezpośrednim dostępem do systemów transferu pieniądza tworzy to ogromną barierę dla podmiotów niebankowych wchodzących na rynek usług płatniczych. Przewaga banków wynika również z wielu kanałów dystrybucji i rozwoju bankowości elektronicznej (Gospodarowicz 2010: 97). Jednakże nowe technologie, systemy i kanały komunikacji z otwartym dostępem umożliwiają rozwój działalności w obszarze płatności bez atrybutów, jakie posiadają banki. Dlatego konieczna jest weryfikacja planów strategicznych banków (Khianarong i Liebenen 2009: 1). Innowacje techniczne są również bezpośrednim źródłem zagrożeń dla banków wynikających z innych czynników zewnętrznych, takich jak liberalizacja rynków finansowych i globalizacja.

Poważne zagrożenie dla pozycji banków wynika z długoterminowych strategii niektórych podmiotów niebankowych, opartych na wykorzystaniu synergii świadczonych dotychczas usług (w dziedzinie transportu, telekomunikacji, handlu) oraz nowoczesnych technologii służących poprawie sprawności przetwarzania płatności i obniżeniu kosztów. Skala działalności zwykle pozwala im ponosić odpowiednie nakłady inwestycyjne, uzyskać dostęp do mechanizmów płatności (ECB 2008: 24) oraz spełnić wymagania nadzoru. Mogą one w lepszy sposób niż banki wykorzystywać nowoczesne technologie do zaspokojenia potrzeb odbiorców (Capgemini 2011).

Obecnie pozabankowe instytucje płatnicze mogą konkurować z bankami na rynku usług płatniczych tylko w segmencie detalicznych płatności konsumentskich oraz płatności na obszarach niezdominowanych jeszcze przez banki (BIS 2012). W przypadku płatności związanych z obrotem gospodarczym o dużej wartości oraz transakcjami rynku pieniężnego i kapitałowego instytucje niebankowe pozostają w niekorzystnej sytuacji konkurencyjnej. Wynika to ze szczególnej pozycji banków w infrastrukturze systemu płatniczego, umożliwiającej bezpośredni dostęp do mechanizmu rozliczeń międzybankowych i transferu pieniądza poprzez rachunki w banku centralnym.

5. REAKCJA BANKÓW W POLSCE NA ZMIANY W POŚREDNICTWIE W PŁATNOŚCIACH

W odpowiedzi na wskazane wcześniej zmiany na rynku usług płatniczych banki komercyjne funkcjonujące w Polsce podjęły indywidualnie lub w ramach współpracy różne działania. Jedną z kluczowych decyzji była reakcja na potrzeby klientów w zakresie szybkości realizacji płatności. W 2012 Krajowa Izba Rozliczeniowa, której akcjonariuszami są NBP, ZBP i największe banki, uruchomiła system Express ELIXIR. Był on pierwszym międzybankowym systemem rozliczeń płatności natychmiastowych w Polsce, umożliwiającym rozliczenie transakcji w czasie zbliżonym do rzeczywistego, bez udziału instytucji pośredniczących. Utworzenie mechanizmu płatności natychmiastowych przez KIR pod względem technicznym i organizacyjnym było możliwe z pewnością dużo wcześniej. Jednak dopiero wprowadzenie usługi przelewów ekspresowych przez mBank w porozumieniu z firmą Blue Media zmobilizowało sektor bankowy i KIR do działania. Jednak, pomimo że według raportu KIR (2011) 30 banków podpisało list intencyjny w sprawie przystąpienia do systemu, w czerwcu 2015 roku zaledwie 12 banków było jego uczestnikami (nie zaliczał się do nich bank PKO BP). Dodatkowo w niektórych bankach system nie jest dostępny przez całą dobę, ale tylko w wyznaczonych godzinach lub w dni robocze.

Konkurencją dla systemu Express ELIXIR stanowi system Blue Cash, którego uczestnikami jest większa liczba uczestników, chociaż liczba i wartość realizowanych transakcji płatniczych jest mniejsza w porównaniu do pierwszego systemu. Operator systemu (firma Blue Media) należy do najbardziej innowacyjnych firm technologicznych w Polsce i koncentruje się na obsłudze platform transakcyjnych. Tworzy pozabankową infrastrukturę rynku usług płatniczych, która może w przyszłości zagrozić pozycji systemu Express ELIXIR.

Banki wykazują również aktywność w obszarze płatności mobilnych. Niektóre z nich podjęły działania indywidualne, na przykład w 2013 r. PKO BP wdrożył rozwiązanie IKO, a PeKaO SA uruchomił system PeoPay (Górka 2014: 174). W 2015 roku sześć banków (w tym PKO BP) uruchomiło wspólny system płatności pod nazwą BLIK. Jest to inicjatywa, która jest efektem porozumienia banków. Pokazuje ona, że pełna konkurencja w sektorze bankowym nie znajduje uzasadnienia, w szczególności w działalności, w której liczą się efekty sieciowe (Iwańczuk-Kaliska 2014a: 140–143). Przystępowanie do systemu kolejnych banków świadczy o wypełnieniu przez BLIK luki w międzybankowej infrastrukturze płatności mobilnych.

Odrębną kwestią w obszarze detalicznych rozliczeń pieniężnych jest możliwość realizacji płatności w skali międzynarodowej. W tym wypadku kluczową rolę odgrywają cztery modele związane z określonymi instrumentami płatniczymi:

- oparty na transferach między rachunkami bankowymi,
- oparty na kartach płatniczych,

- oparty na przekazach pieniężnych,
- oparty na transferach między rachunkami płatniczymi.

Bankom powinno zależeć przede wszystkim na utrzymaniu znaczenia transferów między rachunkami bankowymi, gdyż w pozostałych modelach ich rola jest ograniczona i sprowadza się do wspierania usług świadczonych przez takie instytucje jak Visa, MasterCard, Western Union, PayPal czy inne powstające instytucje płatnicze. Z tego względu należy pozytywnie ocenić przystąpienie zdecydowanej większości banków komercyjnych w Polsce do standardu polecenia przelewu SEPA⁷ i udostępnienie klientom stosunkowo tanich usług płatności transgranicznych w euro realizowanych w krótkim czasie. W ten sposób banki wyznaczyły poziom usług bezpiecznych transferów pieniężnych, nie rezygnując z konkurencji w ramach sektora bankowego. Ponadto zapewniły interoperacyjność płatności w skali międzynarodowej (Tencza i Jeruzalski 2015: 55).

6. PODSUMOWANIE

Jeszcze w niedalekiej przeszłości sektor bankowy w Polsce decydował o wprowadzeniu nowych form instrumentów płatniczych oraz organizacji rozliczeń pieniężnych w gospodarce krajowej. Jednak obecne zmiany w tym obszarze stają się coraz bardziej niezależne od działań banków. Zmienia się rynek usług płatniczych i pozycja banków jako pośredników rozliczeniowych w transakcjach detalicznych. Warto zaznaczyć, że banki funkcjonujące w Polsce w obszarze płatności nie są uczestnikami wyłącznie polskiego rynku usług płatniczych. Procesy integracyjne i globalizacyjne wymuszają włączanie do oferty transgranicznych usług płatniczych.

Decyzje strategiczne poszczególnych instytucji mają konsekwencje nie tylko dla nich samych, ale również dla całego sektora bankowego. W dziedzinie płatności kluczową rolę odgrywają bowiem efekty skali, zakresu i sieciowe (Iwańczuk-Kaliska 2014a: 20–21). Boston Consulting Group (BCG 2014: 7) słusznie wskazuje, że dostawcy usług płatniczych powinni postrzegać płatności nie jako produkt/usługę, ale jako platformę, która umożliwia powiązanie płatności z serwisami handlowymi oraz ich integrację z transakcjami. Przyszłość banków jako dostawców usług płatniczych jest zatem uzależniona od wzajemnej współpracy oraz ewentualnej specjalizacji niektórych z nich (Iwańczuk-Kaliska 2014b). Indywidualne inwestycje lub wspólne inicjatywy powinny być oceniane przez pryzmat ich wpływu na związane z nimi bezpośrednio przepływy finansowe i ryzyko, a także interakcje i długoterminowe relacje z klientami, wychodzące

⁷ SEPA (*Single Euro Payment Area*) stanowi porozumienie europejskie sektora bankowego w zakresie standardowych instrumentów płatniczych (polecenia przelewu, polecenia zapłaty i kart płatniczych). Jest uzupełnieniem Dyrektywy w sprawie usług płatniczych (PSD). SEPA jest więc projektem łączącym działania publiczne i rozwiązania rynkowe.

poza obszar płatności. Coraz częściej w światowych raportach dotyczących bankowości detalicznej zwraca się bowiem uwagę na zjawisko korzystania z usług bankowych bez bezpośredniego kontaktu z bankiem (Capgemini, EFMA 2015: 17).

Boston Consulting Group (BCG 2014: 10) szacuje 9% roczny wzrost wartości bezgotówkowych transakcji płatniczych w Polsce w latach 2013–2023. Będzie on wynikiem wzrostu PKB, wchodzenia na rynek klientów akceptujących innowacje w usługach płatniczych oraz zaangażowania rządu w przeciwdziałanie wykluczeniu finansowemu. W interesie banków komercyjnych w Polsce w obecnych warunkach jest przełożenie tego wzrostu na wyniki finansowe (w szczególności w kontekście regulacyjnego obniżenia przychodów z transakcji kartowych) i umocnienie pozycji na rynku detalicznych usług płatniczych w jednym lub kilku modelach bezgotówkowych płatności elektronicznych. Banki nie mogą sobie pozwolić na brak elastyczności w przystosowaniu do warunków rynkowych lub spóźnioną reakcję. Z drugiej strony stają przed trudnym zadaniem ze względu na duży poziom regulacji ich działalności oraz brak kompleksowych danych dotyczących działalności na polskim rynku niebankowych instytucji płatniczych, szczególnie tych o zasięgu międzynarodowym⁸.

Udzielając odpowiedzi na pytanie, czy banki funkcjonujące w Polsce zachowują swoją kluczową rolę w płatnościach w perspektywie kilku, kilkunastu lat, w kontekście podejmowanych przez nie działań, można stwierdzić, że będzie to trudne w obszarze detalicznych usług płatniczych. Problem nie dotyczy wyłącznie indywidualnych banków, ale całego sektora bankowego w Polsce. Usługi płatnicze opierają się bowiem na budowaniu sieci powiązań między użytkownikami instrumentów płatniczych, organizatorami procesów płatności oraz rozrachunku, z wykorzystaniem nowoczesnych rozwiązań informatycznych i komunikacyjnych. W świetle procesów globalizacyjnych można mieć wątpliwości, czy działania podejmowane na szczeblu krajowym dadzą pożądany efekt w postaci ochrony banków przed konkurencją. W związku z tym można skonstatować, że aktywna polityka banków w tym obszarze obejmująca nawet cały sektor bankowy nie jest wystarczająca. Skuteczność działań wymaga zaangażowania i współpracy sektora bankowego w skali ponadnarodowej. Inicjatywy podejmowane na szczeblu europejskim (takie jak SEPA) sprzyjają umacnianiu pozycji banków na rynku płatności w euro, natomiast nie wypełniają istniejącej, aczkolwiek w coraz większym stopniu zagospodarowywanej przez podmioty pozabankowe, luki w usługach płatności globalnych.

⁸ Capgemini (2014: 5) wskazuje na ukryte i nieraportowane transakcje płatnicze, które są rezultatem wychodzenia usług płatniczych poza regulowany sektor bankowy oraz postuluje zintensyfikowanie działań na rzecz poprawy zbierania i raportowania danych dotyczących transakcji płatniczych realizowanych poza sektorem bankowym.

BIBLIOGRAFIA

- BCG (2014), *Global Payments 2014 – Capturing the Next Level of Value*, Boston Consulting Group, September.
- BIS (2012), *Innovations in Retail Payments*, Bank for International Settlements, “CPSS Publications” nr 102, May.
- Bradford T., Davies M., Weiner S. (2003), *Nonbanks in the Payments System*, Federal Reserve Bank of Kansas City.
- Bradford T., Hayashi F., Hung C., Rosati S., Sullivan R.J., Wang Z., Weiner S.E. (2009), *Nonbanks and Risk in Retail Payments: EU and U.S.*, [w:] E.M. Johnson (red.), *Managing Information Risk and the Economics of Security*, Springer Publishing, s. 17–53.
- Capgemini (2011), *World Payments Report*.
- Capgemini (2014), *World Payments Report*.
- Capgemini, EFMA (2015), *World Retail Banking Report*.
- Chakravorti S., Jankowski, C. (2005), *Innovations, Incentives, and Regulation: Forces Shaping the Payments Environment*, The Federal Reserve Bank of Chicago, Chicago Fed Letter, no. 218a.
- ECB (2008), *Payment Systems and Market Infrastructure Oversight Report*, European Central Bank, July.
- Gorton G., Winton A. (2002), *Financial Intermediation*, National Bureau of Economic Research, Amsterdam.
- Gospodarowicz A. (2010), *Sektor bankowy w Polsce do roku 2030*, [w:] J. Szambelańczyk (red.), *Polski sektor bankowy w perspektywie roku 2030*, SGH, Warszawa, 2010, s. 93–100.
- Górka J. (2014), *Nożyce dywergencji w polskim systemie płatniczym*, [w:] M. Gorynia, S. Rudolf (red.), *Polska w Unii Europejskiej i globalnej gospodarce*, Polskie Towarzystwo Ekonomiczne, IX Kongres Ekonomistów Polskich, Warszawa, 2014, s. 170–180.
- Harasim J. (2013a), *Współczesny rynek płatności detalicznych – specyfika, regulacje, innowacje*, Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego w Katowicach, Katowice.
- Harasim J. (2013b), *Znaczenie regulacji prawnych dla funkcjonowania rynku płatności*, „Zarządzanie i Finanse” nr 1(2), s. 172–184.
- Hasan I., Schmiedel H., Song L. (2009), *Return to Retail Banking and Payments*, European Central Bank, Working Paper Series, Frankfurt.
- Iwańczuk-Kaliska A. (2014a), *Przemiany systemów płatniczych i ich konsekwencje dla banków centralnych*, Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego w Poznaniu, Poznań.
- Iwańczuk-Kaliska A. (2014b), *Perspektywy zmian w organizacji banków w świetle koncepcji centrum usług płatniczych*, „Acta Universitatis Lodziensis. Folia Oeconomica” nr 1(299), s. 201–209.
- Khiaonarong T., Liebenen J. (2009), *Banking on Innovation. Modernisation of Payment Systems*, Physica-Verlag Heidelberg, Heidelberg.
- KIR (2011), Raport Krajowej Izby Rozliczeniowej.
- Kokkola, T. (2010), *The Payment System. Payments, Securities and Derivatives, and the Role of the Eurosystem*, European Central Bank, Working Paper Series, Frankfurt.
- Lacker J.M. (2005), *Payment Economics and the Role of Central Banks*, Bank of England, Payments Conference, May 20.
- Lacker J.M., Weinberg J.A. (2003), *Payment Economics: Studying the Mechanics of Exchange*, “Journal of Monetary Economics”, vol. 50, s. 381–387.
- McAndrews J., Roberds, W. (1999), *Payment Intermediation and the Origins of Banking*, Federal Reserve Bank of Atlanta, Working Paper nr 11.
- Millard S. (2006), *The Foundations of Money, Payments and Central Banking: A Review Essay*, Money Macro and Finance (MMF) Research Group Conference, nr 106.
- Nonbanks in the Payments System: European and U.S. Perspectives* (2007), European Central Bank Division, Federal Reserve Bank of Kansas City, Working Papers, nr 1.
- Rochet, J.C. (2007), *Some Economics of Horizontal Integration in the Payments Industry*, Prepared for the conference “Nonbanks in the Payments System”, Santa Fe, May 2–4.

- Solarz J.K. (2010), *Metodologiczne aspekty projekcji rozwoju sektora bankowego w Polsce do roku 2030*, [w:] J. Szambelańczyk (red.), *Polski sektor bankowy w perspektywie roku 2030*, SGH, Warszawa, s. 13–26.
- Sullivan R.J., Wang Z. (2007), *Nonbanks in the Payments System: Innovation, Competition, and Risk – A Conference Summary*, Federal Reserve Bank of Kansas City, “Economic Review, Third Quarter”, s. 83–106.
- Szpringer W., Szpringer M. (2015), *Innowacje w płatnościach elektronicznych – tendencje rozwojowe*, „Problemy Zarządzania”, vol. 13, nr 3(54), s. 11–28.
- Tencza A., Jeruzalski T. (2015), *Lokalny czy globalny. Kierunki rozwoju systemów płatności elektronicznych w Europie – wnioski dla Polski*, „Problemy Zarządzania”, vol. 13, nr 3(54), s. 54–64.

Anna Iwańczuk-Kaliska

COMMERCIAL BANKS IN POLAND IN THE FACE OF CHANGES IN MARKET OF PAYMENT SERVICES

Abstract. Commercial banks are facing one of the biggest challenges of doing business in the area of retail money settlements. Due to changes in the payments market these institutions must redefine their place in the process of implementation of payment services on a national and international level. There is no doubt that on the one hand banks intentionally provide payment services based on activities performed by the third entities through outsourcing, on the other – they are facing increasing competition from non-bank payment institutions.

The purpose of this article is to assess the activities of commercial banks in Poland in the light of changing market for payment services. It attempts to verify the hypothesis that the effectiveness of these activities requires the involvement of the entire banking sector. The article is divided into several parts. The first one refers to the role of commercial banks in retail money settlements. It includes the significance of this area in the activities of banks, among others in the context of their revenues. The second part is focused on non-bank payment services market and the changes which show its development. The third part includes a brief analysis of real threats to banks in the execution of payment and settlement functions. In the fourth part, a reference is made to examples of activities of commercial banks in Poland, which are a response to changes in payment intermediation and payment services market.

The considerations contained in the article lead to the conclusion that it may be difficult for banks operating in Poland to preserve a key role in retail payment services in the context of their activities. In the light of globalization processes, the effectiveness of actions requires the commitment and cooperation of the banking sector, not only nationally, but also on the international scale.

Keywords: banks, payment services, money settlements.